

БЪЛГАРСКИЯТ ОПИТ В ПРОФИЛАКТИКАТА НА ДЕТСКОТО ОЧНО ЗДРАВЕ – РЕАЛНОСТИ И БЪДЕЩИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ

Красимира Димитрова

*Катедра по здравни грижи, Факултет по обществено здравеопазване,
Медицински университет - Варна*

*Специализирана болница по очни болести за активно лечение – Варна,
Медицински университет – Варна*

PREVENTION OF CHILDREN'S EYE HEALTH, CURRENT STATE AND OPPORTUNITIES FOR FURTHER DEVELOPMENT – THE BULGARIAN PERSPECTIVE

Krassimira Dimitrova

*Department of Nursing Care, Faculty of Public Health, Medical University of Varna
Specialized Eye Hospital – Varna, Medical University of Varna*

РЕЗЮМЕ

Въведение: Профилактиката на детското очно здраве има за цел ранно откриване на зрителни нарушения, навременно лечение и предотвратяване на неблагоприятните здравни последици за качеството на живота на човека. Повечето от причините за зрителни нарушения са предотвратими или лечими. Подобряването на детското очно здраве чрез профилактика е съвременен аспект в професионалната дейност на медицинската сестра.

Цел: Целта на обзорната статия е да се проучи и представи българският опит в профилактиката на детското очно здраве и участието на медицинските специалисти в профилактичните дейности.

Материал и методи: Направен е анализ на българска научна литература, отразяваща националния опит в профилактиката на детското очно здраве и национални нормативни документи, свързани с профилактичните дейности в страната. Приложен е документален метод.

Резултати: Анализът показва, че към момента у нас се провеждат епизодични регионални профилактични програми за детско зрение. Има единични данни за участие на медицински сестри в програмите. Профилактичните дейности за

ABSTRACT

Introduction: Preventive measures addressing children's eye health include early detection of visual impairments and timely treatment, which is a guarantee for long-term quality of life. Most of the causes of visual impairment are preventable or treatable. Improving children's eye health through prevention is one of the contemporary aspects of the nurse professional activity.

Aim: The aim of the current article is to study and present the Bulgarian experience in the prevention of children's eye health and the participation of medical specialists in relative activities.

Materials and Methods: An analysis of Bulgarian scientific literature, reflecting the national experience in the prevention of children's eye health and national regulations related to preventive activities and measures was conducted. A documentary method was applied.

Results: The analysis showed that, at the moment in Bulgaria, only episodic regional prophylactic programs for children's vision are implemented. There are scarce data on the participation of nurses in the programs. The prophylactic activities for children's eye health provided by the NHIF are limited.

Conclusion: Good eye health is a prerequisite for normal development and good quality of life. In order to improve children's health and equal access of children

детско очно здраве, предвидени от НЗОК, са лимитирани.

Заклучение: Доброто очно здраве е предпоставка за нормално развитие и добро качество на живот на детето и неговата профилактика в периода на детството е от ключово значение. С цел подобряване на детското здраве и равен достъп на децата до профилактична грижа е необходимо създаване на национална програма и участие на мултидисциплинарен екип, включващ профилирани специалисти по очно здраве.

Ключови думи: профилактика, детско очно здраве, медицински сестри

to preventive care, it is necessary to create a national program and the participation of a multidisciplinary team, including medical specialists and nurses.

Keywords: prevention, children's eye health, nurses

ВЪВЕДЕНИЕ

Световната здравна организация (СЗО) и Международната агенция за превенция на слепотата предприемат инициативи за борба с предотвратимата и лечима слепота чрез контрол на причините за слепота, профилактични програми, обучение на специалисти и население (11).

През април 2020 г., в отговор на необходимостта от постигане на целите за устойчиво развитие, Министерството на здравеопазването на Република България и регионалният офис на СЗО за Европа подписват двугодишно споразумение, предмет на което са предприемане на действия за увеличаване на възможностите за насърчаване на здравето, провеждане на ефективна промоция на здравето и осигуряване на равен достъп до здравни услуги с участие на правителството, медицинските специалисти и населението (5).

Според Националната концепция "Цели за здраве 2020" у нас има потенциал за постигане на по-добро детско здраве и улесняване достъпа до здравна грижа чрез въвеждане на ефективни скринингови програми (4).

Профилактиката на детското очно здраве, като съвкупност от медицински и немедицински мерки, има за цел ранно откриване, навременно лечение и предотвратяване на неблагоприятните здравни по-

слеци за качеството на живот, резултат от детските очни заболявания (4). Повечето от причините за зрителни нарушения са предотвратими или лечими и могат да бъдат открити чрез профилактични дейности в периода на детството (4,6,11). Профилактиката на детското очно здраве при здрави нерискови деца включва проследяване на зрителната функция на 3-6-месечна възраст, на 1 година, на 3-, 5-, 7-годишна възраст, а в училищната възраст – всяка година (4).

Скрининговите програми за детско зрение са основен подход за ранното откриване на зрителни нарушения (4,11). Скринингът, като основен инструмент на вторичната профилактика, е отсяващо, рефериращо изследване, а не диагностична процедура. Резултатите от скрининга не са диагноза, те дават повод за по-нататъшно диагностициране и проследяване от очен специалист. Това е основанието за включване и на други медицински специалисти, налични в нашата страна (медицински сестри, медицински оптици и оптометристи), освен офталмолози, в мултидисциплинарни екипи за профилактика (4,6).

През април 2020 г. СЗО и Международния съвет на сестрите (ICN) публикуват доклад за състоянието на световното сестринство, в който се посочва ключовата роля на медицинската сестра за здраве-

то на човека, за постигане на универсално здравно покритие и целите за устойчиво развитие (SDG 2030) (20). Подобряването на здравето чрез профилактика, като част от промоцията на здравето, е съвременен аспект от професионалната дейност на медицинската сестра (6).

ЦЕЛ

Цел на обзорната статия е да се проучи и представи българският опит в профилактиката на детското очно здраве и участието на медицинските специалисти в профилактичните дейности.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ

Направен е анализ на българска научна литература, отразяваща националния опит в профилактиката на детското очно здраве и национални нормативни документи, свързани с профилактичните дейности в страната. Приложен е документален метод.

РЕЗУЛТАТИ

Проучването е направено в периода юли–октомври 2020 г. Разгледани са Наредба №8/03.11.2016г за профилактичните прегледи и диспансеризацията и Националният рамков договор за медицински дейности. Анализът на националните нормативни документи показва, че профилактичните дейности за детско очно здраве в страната се осъществяват от общопрактикуващите лекари (ОПЛ) и педиатри, съгласно действащото законодателство (9,10). Профилактичните дейности включват: при здрави нерискови деца – изследване на зрителната острота от ОПЛ/педиатър веднъж на 5 години; при деца с анамнестични данни за фамилна обремененост с катаракта, глаукома, страбизъм, хиперметропия, висока миопия, амблиопия, ретинобластом – консулт с офталмолог на 6-месечна и на 1-годишна възраст; за възрастта от 7 до 18 години – един път годишно оценка на зрителната острота и цветоусещането от ОПЛ/педиатър.

Проучени са 33 български литературни източници, отразяващи дейности по

профилактика на детското очно здраве за периода от 1969 до 2019 година. Направеното проучване установи, че профилактични програми с различни цели и обхват се провеждат в различни райони на страната.

Бойкикев и сътрудници (1979) извършват профилактични прегледи на 36798 деца в училищна възраст в пет региона и публикуват данни за честота на миопията между 4.2 % и 8.2 % (1).

Филипов и колектив (1989) провеждат профилактични прегледи на деца в училищна възраст в Стара Загора. От прегледаните 911 деца, при 17.1% е установена билатерално намалена зрителна острота (15).

Василева и сътрудници (1997) публикуват данни за профилактични прегледи на 1863 деца от дом “Майка и дете” във възрастов диапазон между 0-15 години, при които са установени високи нива на амблиопия, страбизъм и вродена очна патология (3).

А. Попова (1999) установява приноса на вродената (93.1%) и придобита (6.9%) очна патология за зрителни нарушения при профилактични прегледи на 2394 новородени в София (14).

Чернодринска и сътрудници (2010) извършват профилактични прегледи в София на 2060 деца от 3 до 7 години, на 11.1% от които са открити зрителни отклонения от нормата за възрастта (хиперметропия, миопия, страбизъм) (16).

Кирилова и съавтори (2019) публикуват данни от проведени скринингови програми за деца. При скрининг в периода 2007–2011 г. на 1437 деца във възрастта 3–14 години е установено, че 78% от децата имат зрителна острота, съответстваща на възрастовата норма. При скрининг в периода 2013–2018 г на 860 деца на възраст 4–5 години в Смолян са установени рефракционни грешки (11%) и амблиопия (1.9%) (8).

През 2012 г. А. Оскар и организацията на евреите в България “Шалом” започват инициатива “Направи добро” за очни прегледи на деца на възраст от 4 до 10 години, която продължава и през 2020 г. Прегледани са над 20000 деца от цялата страна, на

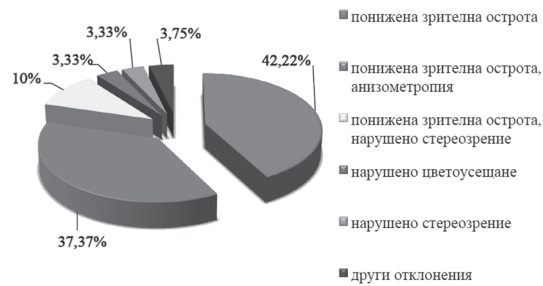
1000 от тях са дарени очила. Установени са рефракционни грешки (19.7%), страбизъм (1.2%), амблиопия (4.3%) (12).

От 2012 година оптичният бранш в страната ежегодно провежда кампания за профилактика на детско зрение, която продължава и през 2020 г. Прегледите са предназначени за деца от 6- до 18-годишна възраст. Известни личности и институции са привлечени за лица на кампанията (22).

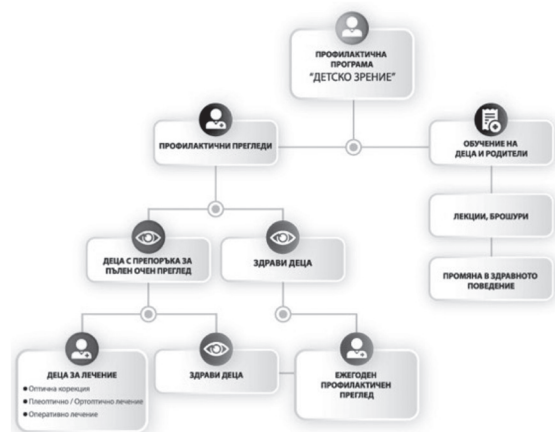
Добър опит в профилактиката на детското очно здраве имат и някои общини в страната. Община София в колаборация с Лайънс клуб провежда кампания "Мисия: Детско зрение" за деца в предучилищна възраст, която продължава и през 2020 г. (23). През октомври 2020 г. Община Бургас стартира петгодишна програма "Мързеливо око", която обхваща 6-годишните деца във всички детски градини (21).

Пример за добра практика в сферата на промоция на общественото здраве са профилактичните дейности в град Варна. През 1969 г. Дора Пенчева и колектив провеждат профилактични прегледи, при които се установява, че само 15.2% от прегледаните 754 деца от 3- до 7-годишна възраст са еметропи (13). От 1996 година специалисти от СБОБАЛ – Варна извършват профилактични дейности на деца с ретинопатия на недоносеното (19). От 2013 година се провежда общинска профилактична програма "Детско зрение" с участие на офталмолози и медицински сестри от СБОБАЛ – Варна (2). За периода 2013–2019 г. са направени профилактични прегледи на 7563 деца, на възраст между 5 и 8 години. На 26.5% от децата е дадена препоръка за преглед от специалист по очни болести (Фиг. 1).

Паралелно с профилактичните прегледи в рамката на програмата, офталмолозите и медицинските сестри провеждат обучение на децата и семействата относно грижа за очното здраве, Първоначално подходът за обучение е насочен към повишаване информираността на родителите. През 2018 г. започва обучение на децата в добра зрителна хигиена чрез изнасяне на

Фиг. 1. Причини за дадена препоръка за пълен очен преглед на деца по Общинска програма "Детско зрение" 2019 г.

Фиг. 2. Алгоритъм на профилактична програма "Детско зрение" в град Варна

серия от лекции, адаптирани за детска възраст (Фиг. 2).

Анализът на българската научна литература показва, че в страната се провеждат епизодични регионални профилактични програми за детско зрение, организирани от правителствени, неправителствени и здравни организации и институции. Към настоящия момент има единични данни за участие на медицински сестри в скрининги за детско очно здраве. Няма национална програма за профилактика на детското зрение.

ДИСКУСИЯ

В условията на пандемията COVID-19, здравните системи са изправени пред много предизвикателства, едно от които е достъпът на населението до профилактична грижа за очното здраве (18).

Тенденцията за устойчивост на профилактиката на детското зрение във Варна

се запазва и през 2020 г. се провежда общинска програма "Скрининг на очните заболявания". Специалистите по детско очно здраве от СБОБАЛ – Варна, спазвайки препоръките на СЗО и МЗ за мерки за безопасност по отношение на средата, децата и екипите, провеждат профилактични прегледи на деца до 18-годишна възраст.

Програмата за детско очно здраве, провеждана във Варна, дава възможност за апробиране на модел за мултидисциплинарна екипна профилактична грижа (17).

Динамичното развитие на офталмологичното сестринство е предпоставка за предоставяне на модерна, висококачествена и рентабилна офталмологична здравна грижа и в сферата на профилактиката (6).

От 2013 година в Медицински университет – Варна започва обучение на студенти по специалност "Медицински оптик", а три години по-късно и по специалност "Оптометрист". Разширяването на спектъра на медицинските специалисти дава възможност за сформирание на мултидисциплинарен екип за профилактика на детското очно здраве. Медицинската сестра, като част от екипа, може реално да приложи съвременния аспект на офталмологичната здравна грижа - промоция, превенция, профилактика и обучение на деца и семейства (6).

В сравнение с българската практика, международният опит показва делегирана роля на обучената медицинска сестра в профилактиката на детското очно здраве в периода на ранното детство и училищната възраст. В САЩ училищната медицинска сестра провежда ежегоден скрининг на всички ученици по разработени протоколи и алгоритми, като насочва децата с отклонение от възрастовата норма към офталмолог (7). В Япония и Южна Корея медицинската сестра от здравния център се грижи за очното здраве на децата от тяхното раждане и реферира по своя преценка деца към офталмолог (7). В повечето страни в Европа медицинската сестра е част от мултидисциплинарен екип за профилактика

на детско очно здраве (Белгия, Дания, Финландия, Норвегия, Франция, Холандия, Унгария, Люксембург, Малта, Швейцария и др) (7).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Доброто очно здраве е предпоставка за нормално развитие и добро качество на живот на детето и неговата профилактика в периода на детството е от ключово значение за всеки индивид. Грижата за детското очно здраве трябва да бъде обект на здравната и социална държавна политика. Лимитираните и недостатъчни дейности за профилактика на детското зрение, регламентирани от НДР и липсата на национална програма, правят грижата за детското очно здраве фрагментирана. За ефективен скрининг и прилагане на модерна грижа за детското очно здраве у нас са необходими промени в нормативната база. Осъществяването на профилактичните дейности от мултидисциплинарни екипи, включващи различни медицински специалисти по детско очно здраве, ще допринесе за подобряване на достъпа на населението до офталмологична здравна грижа и реализиране на пълния професионален потенциал на медицинската сестра.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бойкиев, Н., Маркова, В., Кожухаров, Ст. Разпространение на миопията в София, Русенски, Видински, Михайловградски и Благоевградски окръзи. Първа национална конференция, София, Детска офталмология. Сборник с доклади, 1979, 27-28.
2. Бояджиева, М., Барбукова, А., Бояджиев, Д., Радева, М., Димитрова, Кр., Групчева, Хр. Ефективност на скрининговата програма за опазване на детското зрение на територията на Варна, Български офталмологичен преглед, 2019, 63(1):13-20.
3. Василева, П., Колева, Й., Петров, Д., Лолова, Р., Чаушев, В., Бъчварова, Н. Навременно лечение при деца с очни увреждания. Конференция "Новости в офталмологията", Сборник с доклади, 1997, 250-252.

4. Групчева, Хр., Димитрова, Кр., Групчев, Д., Манолова, Я. Опазване на детското очно здраве – възможности и перспективи, Сборник резюмета и доклади, Издание на Български лекарски съюз, София, 2017, 206 - 211
5. Двугодишно споразумение за сътрудничество между Министерството на здравеопазването на Република България и Регионалния офис за Европа на Световната здравна организация (СЗО) за 2020 – 2021 г., ДВ бр.35 от 10.04.2020
6. Димитрова, Кр. Мултидисциплинарната екипна грижа при профилактика на детското очно здраве – съвременен аспект в професионалната дейност на медицинската сестра, Здравни грижи, 2019, 3:18-24
7. Димитрова, Кр., Петрова, Г., Христова, Е. Международен опит в профилактиката на детското очно здраве, Здравни грижи, 2019, 4: 22-31
8. Кирилова, Й., Василева, П., Георгиев, И., Лалов, Гр., Янев, П., Кубатева, М. Скринингови програми за зрение за деца, GP News, 2019, 12:38-40
9. Наредба №8 от 03.11.2016г, за профилактичните прегледи и диспансеризацията, ДВ бр.92/22.11.2016г
10. Национален рамков договор за медицински дейности, ДВ бр.7/24.01.2020г
11. Ненчева, Б. Зрение 2020 – мит или реалност, Варна, ИК"СТЕНО", 2015, 136:12,45-46
12. Оскар, А., Черникова, С., К Петрова, К. и кол., Инициатива "Направи добро". Офталмологичен статус на деца в училищна възраст от три града в Северозападна България. Български офталмологичен преглед, 2013, 3:24-29
13. Пенчева, Д. За честотата на миопичната рефракция сред децата от предучилищна възраст. Офталмология. 1969, 1, 31-33
14. Попова, А. Очни проблеми при новородените деца. Български офталмологичен преглед. 1999, 43:19-21.
15. Филипов, Е., Петрова, Н., Рускова, К., Витанова, В., Христозов, В., Мумджиев, Н., Стоянова, Н., Сакарски, К. Първи данни от прилагането на програмата детско зрение в Старозагорски район. Национална конференция с международно участие "Наследствена и вродена очна патология. Стара Загора, Сборник с резюмета, 1989
16. Чернодринска В, Велева, Н., Алексиева, Г. Скринингова програма за изследване на рефракция и ортоптичен статус при деца на възраст от 3 до 7 години на територията на град София. Български офталмологичен преглед, 2010;1:17-21
17. Dimitrova K, Chirstina Grupcheva, Elica Hristova, Silvia Borisova, Multidisciplinary Approach to prevention of children's eye health in ophthalmological practice, KNOWLEDGE International Journal, 2020, Vol.40.5, 867-873
18. Grupcheva CN, Radeva MN, Grupchev DI, How to run an efficient eye care practice during and after the COVID – 19 pandemic, Scripta Scientifica Medica, 2020, Vol 52:9 -16
19. Nikolova S, Konrova E, Zlatarova Z, Retinopathy of Prematurity in Varna, Bulgaria – our experience over period of 12 years. World ROP congress 2009, 21-23 November, New Delhi. 69 – 70.
20. State of the world's nursing 2020: investing in education, jobs and leadership. Geneva: World Health Organization; 2020. 144 p: 11-18
21. www.burgas.bg, цитиран на 30.10.2020
22. www.kwiat.bg, цитиран на 30.10.2020
23. www.Sofia.bg, цитиран на 30.10.2020

Адрес за кореспонденция:

Красимира Димитрова
СБОБАЛ – Варна
ул. Дойран 15
9002 Варна
e-mail: kdimitrova3@gmail.com
